

tre Prats de Molló i Pla-Guillem etc. Cal notar especialment *les Ermes*, nom d'una partida vora el Rard (St. Nazari, Ll. xxv, 82). A Reiners (més de 20 k. a l'O. de Banyuls) hi ha un llogaret dit «La Farga de les *Armes*» (veg. s. v. *farga*).

El canvi de *Er-* en *El-* no té res d'estrany, car és comparable al d'altres NLL derivats de *erm*. EREMITĀNES > *Ermedans* > *Armada* > pop. *Almadàs*, nom d'un llogaret de Palamós; cf. a l'Alt Empordà *Armada* a Garrigàs i el *Coll d'Armada* a Campmany (DE Cat III, 422b38-42, s. v. *erm*).² Cert que no es pot descartar que hi hagi hagut influència del nom de *Sant Antelm* (SANCTU ANTELMU > *Sant Antelm* > *Sant (An)telm* > *Sant Elm*, patró dels pescadors que freqüentaven la costa de la Marenda, que podrien haver ajudat a canviar *Ermes* en *Elmes*.³ Ph. R.

¹ Alart l'anomena *anse des Elmes* (ibid.). — ² Si bé n'ignorem el context és versemblant que la menció antiga citada tant per Alart com per Ponsich (*Ermesen*) representi només una lectura errònia en què la prep. *en* < IN es trobi aglutinada a *Ermes*. Encara que la lliçó *Ermesen* coincideix casualment amb el conegut NP f. *Ermessendis*, -*ssèn*, és impossible que sigui origen del nom de les *Elmes*. La forma moderna, única no suspecta de malentès, té l'accent en la inicial, incompatible amb l'accentuació d'*Ermessèn*-(*dis*). Potser deia <les> *Ermes en* <Banyuls> (o) en <Marenda>. — ³ Sobre el nom de *Sant Antelm*, vegeu *DECat* VII, 667a40-41.

ELNA

La vella ciutat del Rosselló, seu de la seva diòcesi episcopal.

PRÒN. MOD.: *élnə* amb *e* mitjana a tots els pobles circumdants i a la ciutat mateixa, 1959-1960 (xxv, 67-70), i a tot el Rosselló, d'acord amb la neutralització dels timbres de la *é* en el dialecte (Fouché, *Phon. Rouss.*, 165); més ençà de l'Albera, es pronuncia *élnə* amb oberta (p. ex. a Llançà, 1958, xxii, 12). Gentilici: no n'hi hauria d'altre que *žen d'élnə* (*ALCat*).

MENCIONS DES DEL S. IX. 883: ja se cita el veguer d'*Elna* (CCandi, *BABL* ix, 117). En docs. posteriors, sobretot del S. xiv alternen les formes *Euna* i *Elna*: en un de 1323 llegeixo *Elna* una vegada, *Elne* dues, i *Elna* 14 cops (*RLR* xxxii, 547-7); 1358: *Elna* però *Euna* repetidament (Alart, *Docs. Géogr. Hist.*, 9-10); 1359: *Euna* (*CoDoACA* xii, 103); 1369: *Euna* (ibid., p. 127); 1462: *Euna* (*RLR* lxxv, 88). Ponsich (Top., 39) troba *Helena Elena* el 832, vicus *Helena* 944, *Elna* en 3 docs. de fi de segle, escrit *Elna* o *Helna* 10 docs. del S. x i en molts dels Ss. xi i xii, *Euna*, *Euna* 1358, 1359, i *Elna* en molts dels Ss. xv, xvi i xvii. Veg. també des de 833 en *Cat. Car.* II, 105.24, 108.7, 110.10, 206.22, 269.2, 271.13, 274.13, 348.12, 369.17, cf. 89.5, 103.2 i 106.6.

La ciutat havia canviat de nom, com veiem per les cites de l'*Antiguitat*. Llavors duu sobretot el nom ibèric ILIBERIS. P. ex. Titus Livi, explicant les operacions

de la II Guerra Púnica ens diu que les forces són «ad oppidum *Iliberi*» (xxi, cap. 24,1), com sigui que les enemigues s'hi acostessin: «propius *Iliberim* accedent ---» (id., id., 3); però els mss. discrepen entre aquesta forma *Iliberris* i *Illiberis*. Ja un poc abans Pomponi Mela, en el ms. del qual trobem *vicus Eliberri* (ii, 5). *I(l)iberis* en els de Plini (iii, 4). En la *Tabula de Peutinger*, cap a 250 d.C., *Illiberre*.

Entre els grecs parla Estrabó de 'Ιλιβερρις πόλιν, qualificant-la, doncs, de 'ciutat' però també com a riu —evidentment el Tec, riu que baixa, diu, dels Pirineus: «ποταμὸν --- Ἐκ μὲν τῆς Πυρρήνης ὁ τε Ρουσκίνων καὶ ὁ Ἰλιβερρις, πόλιν ἔχων ὁμώνυμον ἑκάτερος αὐτῶν», o sigui: que també la Tet l'anomena només per *Ruscino*, com a 'ciutats amb un riu homònim' (Estrabó iv, 1.6; cf. ed. Budé ii, 131.14 i 232). Després *Ιλιβερρις* en Ptolemeu.

'La ciutat antiga d'*Iliberis* ocupava exactament el mateix lloc que *Elna* com han demostrat les noves excavacions des de 1949, veg. *Études Roussillonnaises* II (1982), 3-167.¹

Com va explicar ja Schuchardt (*Iberische Deklination*) aquí tenim un compost ibèric ILÍ-BERI corresponència fonètica del basc IRI-BERRI 'vila nova'. Que la forma ibèrica (almenys la predominant) seria ILÍBERI ens ho prova el compost CAUCO-LÍBERI (amb el probable sign. 'port d'Iliberi', d'on ve el nom de *Colloure*; i d'un altre compost ILIBER-CALE ve el nom de l'antic bosc d'*Elbèrcol* (avui determinatiu de *Cornellà del Bèrcol*, veg. el meu article *Bèrcol* supra). Sembla probable que l'originària fos *Ili-berri* 'vila nova' (bc. *berri* 'nou') però accentuat per l'ibèric *Iliberri* (com ho fan Estrabó i Ptolemeu) i la RR seria simplificada pels romans per poder mantenir l'accent en el seu lloc sense violar les normes llatines.

També en els casos de 'Ιβηρ (= *Ebre*) i *Κάστλων* (= *Carles*, *Cazlona*) el grec es mostra més respectuós que no el llatí de l'accentuació ibèrica.

Més tard ja apareix l'antecessor de la forma moderna. *Castrum Helena* en Eutropi, en St. Jeroni i en algun altre autor de c. l'a. 400, com Orosi i Zòsim (que l'anomena 'la ciutateta 'Ελένη'). *Helena* a. 571 en Joan de Biclara, bisbe català (cf. art. *Vallclara*, infra) que parla del bisbe *Helenensis ecclesiae*. Ponsich hi afegeix *Helena* en doc. de 673.

Hi ha dues possibles etimologies d'aquest nom. La més divulgada (1) és que l'hi posà Constantí, el primer emperador que acceptà el cristianisme, en memòria de la seva mare cristiana, Júlia *Helena*; nom d'origen grec, usual des de la 'Ελένη homèrica (no ho confonguem amb 'Ελληνες, nom nacional dels grecs, del qual es distingeix per la *l/l* i l'accent). Així ho accepta Longnon (*Les Noms de Lieu de la France*, 142), i qui ho podria refutar? (en reminiscència, Verdagner ho aprofita per al vers de *Canigó*: «los moros són a la ciutat d'*Helena*»). Observem que no hi ha objecció fonètica, car per bé que en grec s'accentua en la *e* interna, segons les normes d'accentuació gregues, el nom ja circulava entre les romanes i allí HELÉNA porta l'accent en la inicial, d'on normalment *Elna* en evolució cata-